

Інна В. Заблодська, Світлана Ф. Большенко
**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНІВ**

У статті досліджено сутність та структуру механізму забезпечення конкурентоспроможності трудового потенціалу регіонів України. За результатами наукового дослідження зроблено висновок про необхідність застосування системного підходу до побудови такого механізму, що передбачає врахування взаємозв'язку та взаємозумовленості усіх його структурних елементів в процесі державного регулювання та впливу громадських структур. Розроблено концептуальні засади формування механізму забезпечення конкурентоспроможності трудового потенціалу регіонів.

Ключові слова: трудовий потенціал регіонів; конкурентоспроможність; державне регулювання.

Рис. 1. Літ. 11.

Інна В. Заблодская, Светлана Ф. Большенко
**КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ МЕХАНИЗМА
ОБЕСПЕЧЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ
ТРУДОВОГО ПОТЕНЦИАЛА РЕГИОНОВ**

В статье исследованы сущность и структура механизма обеспечения конкурентоспособности трудового потенциала регионов Украины. По результатам научного исследования сделан вывод о необходимости применения системного подхода к построению такого механизма, который предусматривает учет взаимосвязи и взаимообусловленности всех его структурных элементов в процессе государственного регулирования и влияния общественных структур. Разработаны концептуальные основы формирования механизма обеспечения конкурентоспособности трудового потенциала регионов.

Ключевые слова: трудовой потенциал регионов; конкурентоспособность; государственное регулирование.

Inna V. Zablodska¹, Svitlana F. Bolshenko²
**CONCEPTUAL FRAMEWORK FOR DEVELOPING
THE MECHANISM OF ENSURING THE REGIONS'
LABOUR POTENTIAL COMPETITIVENESS**

The article studies the essence and the structure of the mechanism for ensuring the competitiveness of Ukrainian regions' labour potential. The research findings enabled the conclusion about the necessity of applying the systemic approach to the construction of such mechanism, taking into account the interrelation and interdependence of all its structural elements in the process of state regulation of social structures. Conceptual preconditions are developed for the mechanism of maintaining the competitiveness of the regions' labour potential.

Keywords: labour potential of the regions; competitiveness; state regulation.

Постановка проблеми. Сучасна державна регіональна політика України спрямована на створення умов для поліпшення якості життя людини, незалежно від місця її проживання, через забезпечення територіально цілісного та

¹ Lugansk branch of the Institute of Economic and Legal Research, National Academy of Sciences of Ukraine, Ukraine.

² Kharkiv National Automobile and Traffic University, Ukraine.

збалансованого розвитку країни, інтеграції регіонів в єдиному політичному, правовому, інформаційному та культурному просторі, максимально повного використання потенціалу природних, економічних, історичних, культурних, соціальних та інших особливостей, підвищення конкурентоспроможності регіонів та територіальних громад.

Ключовим фактором у формуванні конкурентоспроможності регіонів є трудовий потенціал, саме від якого й залежить успішність проведення усіх державних економічних реформ на шляху досягнення поставлених стратегічних цілей.

У формуванні конкурентоспроможності трудового потенціалу регіонів важливу роль відіграє наявність та ефективність функціонування механізму забезпечення цього процесу необхідними умовами та ресурсами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням побудови і функціонування механізму забезпечення конкурентоспроможності трудового потенціалу регіонів було присвячено незначну кількість наукових праць. У центрі уваги більшості науковців знаходяться сутність трудового потенціалу (В.М. Гриньова [5], О.А. Грішнова [6], Л.О. Костін [8], А.С. Криклій [9], В.М. Лич [10], М.В. Семикіна [11]) та особливості формування його конкурентоспроможності на різних рівнях управління (підприємства, галузі, регіону та держави) (І.І. Бажан [2], Д.П. Богиня [3], В.М. Василенко [4], Й.П. Звонар [7]).

Серед робіт сучасних вітчизняних вчених, які досліджують саме сутність та структуру механізму забезпечення конкурентоспроможності трудового потенціалу регіонів, можна виділити роботи І.І. Бажана [2] та Й.П. Звонар [7]. Розуміння сутності механізму та його складових у кожного автора має певні відмінності. На думку І.І. Бажана, побудова механізму забезпечення конкурентоспроможності трудового потенціалу повинна здійснюватися на основі системного підходу [2]. З позиції Й.П. Звонар, основними елементами механізму забезпечення конкурентоспроможності соціально-трудового потенціалу є інститути, що прямо або опосередковано впливають на умови його формування [7].

Невирішені частини проблеми. Зважаючи на актуальність проблеми формування механізму забезпечення конкурентоспроможності трудового потенціалу регіонів та відсутність єдиної наукової думки щодо підходу до її вирішення, виникає потреба у подальшому дослідженні даного напрямку.

Наявні теоретичні і методичні розробки з цього питання найчастіше містять загальні рекомендації щодо підвищення конкурентоспроможності робочої сили (трудових ресурсів) на ринку праці, але в них системно не представлено концептуальні положення формування механізму забезпечення конкурентоспроможності трудового потенціалу з урахуванням регіональних особливостей та створення необхідних умов для його ефективного функціонування.

Метою дослідження є розробка концептуальних засад щодо формування механізму забезпечення конкурентоспроможності трудового потенціалу регіонів з використанням системного підходу.

Основні результати дослідження. Термін «механізм», що одержав широке застосування в економічних дисциплінах, трактується як система, пристрій, що визначає порядок якого-небудь виду діяльності.

Організаційна структура механізму забезпечення потреб економіки у конкурентоспроможних працівниках через ринок праці, що запропонована І.І. Бажан, має такі складові [2, 84]:

- система навчальних закладів різних рівнів акредитації;
- система «навчальний заклад – роботодавець» (шляхом використання механізму угод та замовлень);
- система перепідготовки звільнених працівників;
- система підготовки конкурентоспроможних спеціалістів для міжнародних ринків праці;
- система безперервного навчання та удосконалення протягом усього трудового життя;
- інвестиції у кар'єрну конкурентоспроможність;
- персональна стратегія.

На нашу думку, така структурна модель механізму є неповною, її необхідно розширити, включивши до неї ті компоненти, які приводять механізм у дію, а також ті, що створюють умови для функціонування механізму, наприклад, підсистеми: забезпечення охорони здоров'я, правового забезпечення, високого рівня якості життя, мотиваційного забезпечення тощо.

У роботі [7] розглядається механізм підвищення конкурентоспроможності соціально-трудового потенціалу регіону, під яким пропонується розуміти систему організаційно-економічних заходів, інструментів та важелів регіональної політики, спрямованої на всебічну активізацію людського чинника суспільно-економічного розвитку. Слід погодитися з позицією автора, що важлива роль у забезпеченні ефективності функціонування механізму підвищення конкурентоспроможності трудового потенціалу регіонів відводиться інфраструктурному забезпеченню, тобто інститутам, що прямо чи опосередковано впливають на ті складові сфери соціально-трудових відносин, які визначають якісні параметри трудового потенціалу, зокрема трудовий менталітет, а також умови залучення населення до праці.

Водночас вважаємо, що формулювання поняття «соціально-трудовий потенціал» є некоректним, оскільки соціальна складова закладена у самій природній суті трудового потенціалу, тому її просто неможливо виокремити.

На основі проведеного власного дослідження та узагальнення результатів наукових досліджень інших вчених розроблено модель механізму забезпечення конкурентоспроможності трудового потенціалу регіонів, в основу якої покладено системний підхід. Сутність системного підходу полягає в дослідженні об'єкта як цілісної множини елементів у сукупності відношень і зв'язків між ними, тобто розгляд об'єкта як системи (рис. 1).

Ефективність системного підходу залежить від характеру застосовуваних загальносистемних закономірностей, що встановлюють зв'язок між системними параметрами. Основними складовими компонентами розробленої моделі є 3 підсистеми: перша відповідає за забезпечення конкурентоспроможності трудового потенціалу на рівні стратегічного управління конкурентоспроможністю регіону; друга – визначає апарат методів та способів цільового впливу як з боку органів державного управління, так і з боку громадянських і соціальних інституцій; третя підсистема має призначення забезпечувати процес форму-

вання конкурентоспроможності трудового потенціалу регіонів необхідною інфраструктурою.

Рис. 1. Модель механізму забезпечення конкурентоспроможності трудового потенціалу регіонів з позиції системного підходу, авторська розробка

У 2013 р. уряд України розпочав реалізацію нової регіональної політики, що передбачає перехід регіонів і громад до системного освоєння власних ресурсів на стратегічних засадах, поширення міжрегіональної співпраці. Зважаючи на недостатнє бюджетне фінансування розвитку регіонів, виникає гостра необхідність у розробці нового механізму функціонування державного фонду регіонального розвитку – залучення під державні гарантії кредитів, які використовуються для реалізації його завдань і заходів.

Відповідно до державної регіональної політики кожен регіон розробляє свою стратегію соціально-економічного розвитку. В Україні регіональна стра-

тегія розвитку являє собою стратегічний план розвитку регіону, що визначає цілі, завдання, пріоритети, напрями сталого економічного і соціального розвитку Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя на довгостроковий (понад 5 років) період.

Регіональні стратегії розробляються на строк дії та з урахуванням положень Державної стратегії регіонального розвитку протягом 6 місяців після її затвердження і базуються на баченні подальшого розвитку регіону та життя його населення, що уможливорюється шляхом обговорення стратегічних проблем з громадськістю із залученням засобів масової інформації, анкетування, публічних виступів тощо.

Важливим елементом Державної стратегії регіонального розвитку України на період до 2015 р. є розвиток прикордонних територій, трансграничне співробітництво [1]. Україна має значні потенційні можливості для розвитку трансграничного співробітництва, оскільки 19 із 25 її регіонів прикордонні, а її зовнішні кордони – найдовші серед європейських країн. За участю України створено та функціонують 7 євро регіонів на східному, західному та південно-західному кордонах: «Буг», «Карпатський», «Нижній Дунай», «Верхній Прут», «Дніпро», «Слобожанщина» і «Ярославівна». До їх складу входять Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Одеська, Чернівецька, Чернігівська, Сумська й Харківська області України. Співпраця регіонів України ведеться також в рамках діяльності міжнародних організацій – Асамблеї європейських регіонів (Одеська область), Асоціації європейських прикордонних регіонів (Волинська та Одеська області). Всі області України мають угоди про співпрацю з сусідніми територіями суміжних країн, більшість областей також має угоди про співпрацю з регіональними органами влади багатьох держав світу. Кількість таких угод коливається від 1 (Херсонська область) до 49 (Харківська). Перетворення регіонів на активних суб'єктів економічних відносин висуває нові вимоги до зміцнення економічного потенціалу регіонів, забезпечення їхньої конкурентоспроможності на внутрішніх і міжнародних ринках.

Стратегія забезпечення конкурентоспроможності трудового потенціалу окремо взятого регіону формується в залежності від ступеня відповідності його кількісних і якісних характеристик визначеній місії, поставленим стратегічним цілям і завданням.

Сутність (призначення) механізму забезпечення конкурентоспроможності трудового потенціалу регіонів в сучасних умовах полягає у регулятивному впливі з боку державних регіональних структур та інших суб'єктів господарювання на відповідні фактори, що беруть участь у формуванні конкурентоспроможності трудового потенціалу на різних етапах його відтворювального циклу. Мета такого регулювання – формування високих конкурентних переваг трудового потенціалу регіону та створення умов для отримання сильних конкурентних позицій.

Дієвий механізм забезпечення потреб економіки у конкурентоспроможних працівниках повинен бути важливою органічною складовою загальнодержавного механізму становлення конкурентоспроможної економіки. Водночас цей механізм повинен бути ефективним з позиції відповідності структури освітньо-кваліфікаційних рівнів спеціальностей та їх змістовного наповнення

тенденціям розвитку освіти й економіки у міжнародному контексті; достатньо гнучким, щоб швидко реагувати на зміни, які відбуваються на ринку; мати наступальну стратегію і виходити з концепції створення робочої сили як якісного «товару», що забезпечує доходи власникам [6, 147].

Функціонування механізму забезпечення конкурентоспроможності трудового потенціалу регіонів здійснюється через використання комплексу спеціальних методів, що приводять його в дію: адміністративних, організаційно-правових, економічних, психологічних, мотиваційних.

Визначальними є організаційно-правові (адміністративні) методи регулювання, які передбачають вплив держави на процес формування конкурентоспроможності трудового потенціалу через відповідні закони, методичні інструкції, накази тощо. Наприклад, на сьогодні Міністерство економічного розвитку і торгівлі України розробило і запропонувало для практичного використання Методичні рекомендації, що встановлюють єдиний порядок та основні методичні засади розроблення стратегій регіонального розвитку. Вони є типовими і можуть уточнюватися залежно від специфіки регіону за погодженням з центральним органом виконавчої влади з питань економічної політики. Основні принципи Методичних рекомендацій відповідають загальноприйнятим у світовій практиці методам розроблення стратегічних документів. Відповідно до Законів України «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про місцеві державні адміністрації» проекти стратегій регіонального розвитку розробляються Радою міністрів АРК, обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями на основі відповідних рішень Верховної ради АРК, обласних, Київської та Севастопольської міських рад, які встановлюють терміни розробки, порядок фінансування, процедури розгляду та затвердження проекту.

Економічні методи управління процесом формування конкурентоспроможності трудового потенціалу регіонів мають не менш важливе значення, бо саме вони визначають як рівень трудової активності населення, так і якість його життя. Перш за все, це підвищення рівня середньої заробітної плати за умови обґрунтованої її диференціації у регіоні. У вирішенні цього питання важливе місце займають: податкове навантаження як на роботодавців у частині оподаткування доходів фізичних осіб із нарахованих на користь фізичних осіб доходів, так і на працівників у частині відрахувань із заробітної плати (єдиний соціальний внесок, податок на доходи фізичних осіб); оптимальний розподіл бюджетних коштів в межах бюджетних асигнувань, стимулювання платників податку до дотримання податкової дисципліни та ін.

Реалізація психологічних (духовних) та моральних методів повинна відбуватися ще на ранніх етапах процесу відтворення трудового потенціалу, що передбачає формування духовності як провідної якості кожної особистості та високоморального суспільства. Розвиток методів багато в чому зумовлений особливостями регіональних проявів менталітету населення України. Регіони відрізняються один від одного не тільки історією, а й сучасним економічним, культурним, соціально-політичним становищем.

Використання методів, способів забезпечення конкурентоспроможності трудового потенціалу регіонів вимагає створення відповідного інфраструктур-

ного забезпечення. Пропонуємо включити до переліку основних елементів інфраструктури забезпечення конкурентоспроможності трудового потенціалу органи державної влади, державну службу зайнятості, інфраструктуру підтримки малого і середнього бізнесу, навчальні центри з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів, навчальні заклади.

Висновки. Вивчення світового досвіду забезпечення конкурентоспроможності трудового потенціалу регіонів, дослідження національних особливостей організації життєдіяльності населення України, регіональних відмінностей у проявах менталітету дало змогу зробити висновок про доцільність застосування системного підходу до формування механізму забезпечення конкурентоспроможності трудового потенціалу регіонів, що передбачає розгляд його як цілісної системи, яка складається з 3 основних підсистем, об'єднаних між собою прямими і зворотними зв'язками. Впровадження в дію такого механізму та створення умов для його ефективного функціонування сприятиме підвищенню конкурентоспроможності трудового потенціалу регіонів та зміцненню економічного потенціалу країни.

1. Про затвердження Стратегії економічного та соціального розвитку України на 2004–2015 роки «Шляхом європейської інтеграції»: Указ Президента України від 28.04.2004 №493/2004 // zakon.rada.gov.ua.

2. Бажан І.І. Напрями підвищення конкурентоспроможності трудового потенціалу в Україні // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу.— 2009.— №4.— С. 83–87.

3. Богиня Д.П., Грішнова О.А. Основи економіки праці: Навч. посібник для студ. вищ. навч. заклад. — К.: Знання-Прес, 2000. — 313 с.

4. Василенко В.Н., Агафонов О.Ю., Будяков В.Е. Конкурентоспособность регионов: истоки, оценки и перспективы: Монография / НАН Украины Ин-т экономико-правовых исследований. — Донецк: Юго-Восток, Лтд, 2008. — 363 с.

5. Гриньова В.М., Козирева О.В. Соціально-економічні проблеми інноваційного розвитку підприємства: Монографія. — Х.: ІНЖЕК, 2006. — 192 с.

6. Грішнова О.А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки. — К.: Т-во Знання, КОО, 2001. — 254 с.

7. Звонар Й.П. Підходи до формування регіонального механізму підвищення конкурентоспроможності соціально-трудоного потенціалу // Науковий вісник НЛТУ України.— 2012.— Вип. 22.3. — С. 215–221.

8. Костин Л.А. Управление трудовыми ресурсами: Справ. пособие. — М.: Знание, 1987. — 228 с.

9. Криклій А.С. Еволюція досліджень соціально-економічної сутності категорій «особистісний потенціал», «трудоий потенціал» і «людський капітал» // Формування ринкових відносин в Україні.— 2005.— №4.— С. 104–107.

10. Лич В.М. Сутнісна характеристика категорій трудового потенціалу // Формування ринкових відносин в Україні.— 2005.— №6.— С. 114–119.

11. Семикіна М.В. Конкуренція і конкурентоспроможність на ринку праці: методологія визначення // Демографія та соціальна економіка.— 2008.— №2.— С. 94–103.

Стаття надійшла до редакції 18.04.2013.